

Milan Matijević¹

UDK 37.013.46(497.521.2)''1994/2019''

Primljeno: 16. 4. 2020.

Prihvaćeno: 2. 3. 2021.

Pregledni članak

PRVA WALDORFSKA OSNOVNA ŠKOLA U ZAGREBU (1994. – 2019.)

Sažetak

Od osnivanja prve waldorfske škole u Stuttgartu 1919. proteklo je stotinu godina. Na području Hrvatske, u kojoj je rođen osnivač prve waldorfske škole Rudolf Steiner (1861. – 1925.), prva takva škola osnovana je u Zagrebu 12. rujna 1993.

U Hrvatskoj početkom ovoga stoljeća djeluju dvije waldorfske (Zagreb i Rijeka) i jedna Montessori škola (Zagreb). Tijekom prvih 25 godina osnovnu waldorfsku školu u Zagrebu završilo je 230 učenika. Svi su nastavili školovanje u hrvatskim srednjim školama (gimnazije, ekonomske, medicinske, tehničke i razne obrtničke škole).

Za rad u waldorfskim školama prvi učitelji školovani su uz pomoć waldorfskih ustanova u Austriji, a u novije vrijeme osnovan je Institut za waldorfsku pedagogiju u Zagrebu, koji omogućuje stalno školovanje i usavršavanje učitelja za poučavanje prema pedagoškoj teoriji i načelima Rudolfa Steinera. Nekoliko učitelja završilo je studij waldorfske pedagogije u Njemačkoj, Nizozemskoj ili Engleskoj. Tijekom prvih četvrt stoljeća djelovanja waldorfski učitelji osigurali su čvrstu suradnju s udrugama waldorfskih učitelja u Austriji, Njemačkoj i Nizozemskoj. Mnogi su učitelji i čitava razredna odjeljenja gostovali u waldorfskim školama nabrojjenih država.

Waldorfska škola u Zagrebu akreditirana je kao privatna alternativna škola za koju većinu financijskih troškova pokrivaju roditelji. Prvu zgradu s četiri učionice školi je darovao Grad Zagreb, a uz pomoć stranih donatora (austrijski, njemački i nizozemski prijatelji waldorfske pedagogije) izgrađene su četiri montažne drvene učionice te radionica za ručni rad i dvorana za

1 Profesor Matijević preminuo je 5. listopada 2020. godine. Tekst o prvoj waldorfskoj školi poslao je 16. travnja 2020. s napomenom da bi na njemu možda još trebalo raditi. "Čujemo se kad prođe korona", napisao je na kraju poruke. Čuli smo se krajem travnja i dogovorili se kako ćemo o članku još razgovarati kad bude u pripremi za objavu. Nažalost, bio je to naš posljednji razgovor (Š. Batinić).

euritmiju. Višegodišnje djelovanje prve waldorfske škole u Zagrebu imalo je velik utjecaj na razvijanje ozračja za osnivanje novih alternativnih škola te za uvođenje pedagoškoga pluralizma u hrvatske državne škole. Posebna važnost ove prve alternativne škole bilo je upoznavanje budućih učitelja državnih škola s pedagogijom Rudolfa Steinera, koja se bitno razlikuje od dominantne pedagogije u državnim školama.

Ključne riječi: *Waldorfska škola, antropozofija, Zagreb, 1994. – 2019. godine*

1. Uvod

Na području današnje Republike Hrvatske, neposredno nakon kraja Drugoga svjetskog rata pa sve do početka posljednjega desetljeća protekloga stoljeća (gotovo pola stoljeća!) djeca su mogla pohađati samo državnu osnovnu školu. Pojmovi alternativna škola ili privatna škola nisu bili u uporabi jer takve škole nisu postojale. Tako je bilo i s pojmovima školska autonomija i slobodna škola jer se smatralo da su sve škole slobodne i demokratske te da nitko ne bi trebao tražiti više od onoga što država dopušta u državnim školama. Takva je situacija bila na području čitave bivše savezne države Jugoslavije, na kojem je krajem protekloga i početkom ovoga stoljeća nastalo sedam novih država. U vrijeme pisanja ovoga teksta situacija glede školskoga i pedagoškoga pluralizma u nekim se novonastalim državama nije gotovo nimalo promijenila.

Sva pedagoška literatura bila je pod utjecajem ruskih autora, koji su često bili prevedeni samo na srpski jezik, a bila je pisana ćirilničnim pismom – podrazumijevalo se da svi učitelji i nastavnici u Jugoslaviji čitaju ćirilicu. Glavni službeni prevedeni i citirani pedagoški autori bili su Gončarov, Grudzjev, Danilov i Jesipov [Esipov]. S vremenom su se afirmirali i nacionalni pedagoški autori čiji su udžbenici slovali kao službeni i smatrani službenom državnom pedagogijom. Osim ruskih autora, dosta pedagoških ideja u hrvatskim osnovnim školama bilo je prihvaćeno i iz radova Célestina Freineta, iako se to u udžbenicima didaktike i metodike nije nigdje isticalo (npr. slobodni pisani sastavi, učeničke zadruge, učenički projekti, razredna i školska učenička samouprava). “Službeni” udžbenici za pedagogiju bili su oni koje su uredili Pataki (1951.) i Šimleša (1971.) te *Didaktika* koju je napisao Poljak (1970.). Do 1990. te su knjige bile glavna pedagoška literatura za nastavnike, a kada su se krajem prošloga stoljeća pojavile knjige stranih autora sa sadržajima o waldorfskoj i Montessori pedagogiji (Carlgren, 1991; Seitz i Hallwachs, 1997), izazvalo je to veliku pozornost hrvatskih pedagoga i učitelja.

S vremenom su se afirmirali i nacionalni pedagoški vođe u čijim su se radovima dosta osjećali utjecaji ruskih autora. Na području Republike Hrvatske učitelji i nastavnici ponajviše su pedagoške kompetencije stjecali iz knjiga koje su pisali ili uredili Stjepan Pataki, Petar Šimleša, Vladimir Poljak i Vladimir Mužić. Njihovi udžbenici za nastavnike imali su u izvjesnoj mjeri status “državne pedagogije” i “državne didaktike”.

2. Osnovna didaktičko-pedagoška obilježja waldorfske škole

Osnovne waldorfske škole u svijetu, u pravilu, osnivaju udruge waldorfskih učitelja i roditelja. U vrijeme pisanja ovoga teksta u svijetu djeluje više od 1150 waldorfskih škola. Od osnivanja prve, u Stuttgartu 1919., proteklo je sto godina, a na području Hrvatske, u kojoj je rođen osnivač prve waldorfske škole Rudolf Steiner (1861. – 1925.), prva waldorfska škola osnovana je prije 25 godina (12. rujna 1993.).

Sve waldorfske škole imaju jedinstveni nastavni plan i okvirni program (Richter, 1994; Školski kurikulum 2017./2018.). Umjesto velikoga broja nastavnih predmeta važno didaktičko rješenje je nastava po epohama, odnosno oblik skupne integrirane nastave u kojem u prvom planu nije nastavni predmet, nego određeni sadržaj i aktivnost učenika. Umjesto da dnevno imaju nastavu iz pet ili šest različitih nastavnih predmeta (kao što su fizika, kemija, povijest, zemljopis, prirodoslovlje...), učenici svakodnevnu nastavu počinju jednim blok-satom posvećenim određenoj temi iz područja raznih nastavnih predmeta, a onda se toj temi posvećuje tri do četiri tjedna svakodnevnoga učenja i bavljenja nekim aktivnostima u vezi s njom. Učenici ne koriste propisane udžbenike za državne osnovne škole, nego uče što više u prirodi ili donoseći prirodine u učionicu. Sve što tako nauče zapisuju i crtaju u posebne bilježnice za svaku odabranu temu (epohu). Tako učenici istražujući i samostalnim pisanjem i crtanjem stvaraju vlastite udžbenike, koje rado čuvaju i nakon završetka školovanja. Waldorfski učitelji i pedagozi ne preporučuju suvremene digitalne medije za djecu u ranom i srednjem djetinjstvu.

Važno mjesto u nastavnim kurikulumima od početka do kraja obvezne škole zauzimaju umjetničke aktivnosti i slobodno umjetničko izražavanje (ručni rad, upoznavanje tradicionalnih zanata, izrada raznih predmeta od drva, platna, drugih različitih mekanih materijala uporabom različitih alata...). Od početka do kraja školovanja važna nastavna aktivnost je svakodnevni sat posvećen euritmiji. Euritmija je poseban vid umjetničkoga izražavanja koji je osmislio Rudolf Steiner, a obilježavaju ga kretanje, ples i glazba. Obvezna nastavna aktivnost posvećena je i učenju sviranja nekih glazbenih instrumenata, najčešće blok-flaute i flaute.

Tijekom obveznoga školovanja obvezno se uče dva strana jezika. Važna didaktička rješenja koja prate čitavo školovanje imaju učenje istraživanjem, projektno učenje, učenje rukama, scensko izražavanje. Učitelji često ističu i podsjećaju na to da se u njihovoj školi ne uči samo glavom, nego glavom, srcem i rukama. Toj pedagoškoj i psihološkoj logici podređen je svakodnevni raspored nastavnih aktivnosti te kompletan nastavni i školski kurikulum.

Dosta nastavnih aktivnosti organizira se izvan učionice, na školskom dvorištu, u školskom vrtu ili na nekom seoskom gazdinstvu.

U waldorfskim školama nema broječanoga ocjenjivanja ni ponavljanja razreda. Učenikove aktivnosti prate se opisno te čestim susretima i razgovorima učitelja s roditeljima (Carlgren, 1991; Matijević, 1994a; Richter, 1994).

3. Metoda istraživanja

Krajem 20. stoljeća osjeća se svojevrsan zaokret u metodologiji društvenih znanosti. Pojavili su se zahtjevi i potrebe za kvalitativnim istraživanjima u području društvenih znanosti kakve su pedagogija, sociologija, psihologija i dr. Tu novu znanstvenu orijentaciju nazivaju i alternativnom, a naglasak je na razumijevanju onoga što se odnosi na istraživani proces ili pojavu. Ovdje je važno uvijek imati u vidu položaj i ulogu istraživača u istraživačkim aktivnostima. Kvalitativne i refleksivne tehnike i pristupi, kao što su etnografski pristup, etnometodologija, studija slučaja, analiza razgovora, utemeljena teorija, analiza osobnih konstrukta, akcijsko istraživanje i dr., već su dobili legitimni status u istraživanju pedagoških i psiholoških problema (Ševkušić, 2011, 10).

Ovdje se oslanjamo na kvalitativne istraživačke pristupe kao što su kvalitativna studija slučaja i etnografski pristup. Kao metode prikupljanja podataka i činjenica iskoristili smo analizu govora (razni oblici intervjua i razgovora) te analizu teksta (analiza sadržaja poruka pisanoga teksta). Uz ovaj pristup smatrali smo korisnim osloniti se i na sustavno promatranje sa sudjelovanjem (sudjelujuće promatranje) te na tzv. terensko istraživanje (biti ondje gdje se odvijaju glavni procesi i radnje koji su obuhvaćeni ciljevima istraživanja; više u Halmi, 2005; Matijević, 2017; Opić i sur., 2017).

Je li studija slučaja metoda, pristup, postupak ili istraživačka strategija, teško je točno odrediti, što najbolje pokazuje pokušaj autorice Ševkušić (2011), koja u nekoliko redova svojega teksta pokazuje svu složenost ovoga pojma.² Citirana autorica, a i mnogi drugi, smatraju da predmet proučavanja u obliku slučaja mogu biti pojedinac, škola, obitelj, ali i program, specifični projekt, kao i određeni odnosi i procesi (Ševkušić, 2011, 122; vidi i Yin, 2007). Istraživači ističu holističko obilježje kvalitativnoga istraživanja u obliku studije slučaja, odnosno upozorava se na mogućnosti cjelovitoga i dubinskoga proučavanja slučaja koji je predmet proučavanja oslanjanjem na poznate i uobičajene tehnike prikupljanja podataka u području društvenih znanosti (npr. sustavno promatranje, sudjelujuće promatranje, razne varijante intervjuiranja i razgovora, analize napisanog ili drugim medijima sačuvanog sadržaja).

2 “Dodatnu konfuziju u definiranje studije slučaja unosi činjenica da pojedini autori, među kojima i Yin (1989), koji se smatra vodećim u ovoj oblasti, naizmjenično upotrebljavaju termine pristup i metod da bi označili ovaj postupak. Iako je definiranje studije slučaja i dalje otvoreno za raspravu, može se reći da u novijoj literaturi postoji slaganje da je ovo samostalna istraživačka strategija” (Ševkušić, 2011, 121).

Često se uz opisanu istraživačku strategiju (metodu, pristup, postupak – studiju slučaja) koristi i pojam etnografski pristup³ jer se taj pojam vezuje uz kvalitativna istraživanja, istraživanja na terenu te prirodna istraživanja (bez bilo kakvih eksperimentalnih intervencija kao što su namjerno unošenje ciljanih /nezavisnih/ varijabli). Važno je razlikovati etnografski pristup od novinarskoga ili literarnoga jer se uz etnografski moraju uvažavati sva pravila znanstvene metodologije i etike znanstvenoga prikupljanja i obrade podataka (napose objektivnost). Etnografski pristup odnosno etnografsko istraživanje oslanja se, kao i kod studije slučaja, na sudjelujuće promatranje, razne oblike intervjua i slobodnih razgovora, analize sadržaja dnevnika, ukratko, radi se o svojevrsnom multimetodskom obliku istraživanja (Ševkušić, 2011, 138). Za potrebe temeljitoga znanstvenog proučavanja otvaranja i rada (četvrt stoljeća) prve waldorfske škole u Zagrebu oslanjali smo se na studiju slučaja i etnografsku metodu uz uporabu svih prethodno spomenutih metoda prikupljanja podataka. Autor ovoga teksta imao je priliku sudjelovati u svim etapama pokretanja rada prve waldorfske škole u Zagrebu i pratiti njezin rad, koji je bio popraćen mnogim posebnostima u državi kakva je u to vrijeme bila Republika Hrvatska, dakle tipična država u tranziciji. Valja na početku istaknuti jednu važnu činjenicu u vezi s otvaranjem i radom te škole tijekom prvih 25 godina djelovanja: pedeset godina prije njezina otvaranja na području današnje Republike Hrvatske nije djelovala nijedna alternativna osnovna škola odnosno škola kojoj osnivač nije država.

Stručnjaci se slažu da je studija slučaja intenzivno, dubinsko, detaljno proučavanje konkretnoga odabranog slučaja u kojem je naglasak na posebnostima u odnosu na ono što znamo o sličnim slučajevima (Ševkušić, 2011, 121).

Metoda jednoga slučaja ima opravdanje kada se želi utvrditi jedinstveni karakter proučavanja pojave, kada se istražuje pojava koja do tada nije bila predmet znanstvenoga istraživanja te kada proučavanje ima preliminarni (sondažni) karakter koji može biti osnova za daljnja istraživanja. Znanstveno otkriće ovdje može imati i samo sustavno opisanje i objašnjavanje proučavanoga slučaja i promatrane pojave (Ševkušić, 2011, 123).⁴

3 Etnologija (etno- + -logija: narodoznanstvo), znanost koja proučava ljudska društva i kulture, odnosno pojedine vidove ili elemente organizacije društvenoga života, odnosno kulture. Škola i odgoj mogu biti promatrani kao element ljudske kulture, civilizacije.

4 Autor posebno zahvaljuje na važnim informacijama o radu škole Darku Bubanku, Vesni Vinković, Ivani Vukelić Bonifačić, Vesni Krauth, Štefani Pađen, Alenu Guci, Jeleni Acman te svim ostalim učiteljicama i učiteljima Waldorfske škole u Zagrebu.

4. Istraživač i autor istraživačkoga izvještaja

Za kvalitativnu metodologiju dosta je važno imati podatke o autoru kvalitativnoga istraživanja i njegovoj ulozi u odnosu na ostale sudionike procesa i slučaj koji je predmetom proučavanja. Na temelju tih podataka lakše je razumjeti čitav projekt početnih inicijativa te početak i tijek rada prve waldorfske škole u Hrvatskoj. Zato u nastavku dajemo nekoliko rečenica o statusu autora u odnosu na subjekte koji pripadaju predmetu proučavanja – prvoj waldorfskoj osnovnoj školi u Zagrebu.

Autor ovoga teksta, prof. dr. sc. Milan Matijević, objavio je u *Školskim novinama* prva dva teksta o waldorfskoj pedagogiji i didaktici, koji objašnjavaju organizaciju nastave u waldorfskim školama (Matijević, 1987a i 1987b). Bio je aktivan član Waldorfskoga društva i sudjelovao u svim aktivnostima u vezi s pripremom i početkom rada škole. Recenzirao je rukopis prijevoda knjige *Odgoj ka slobodi* (autor F. Carlgren). Sa dr. sc. Vlatkom Previšićem organizirao je 1992. na Filozofskom fakultetu u Zagrebu dvosemestralni izborni kolegij Alternativne škole, koji je pohađalo stotinjak studenata različitih studijskih grupa. Glavne teme bile su iz područja waldorfske pedagogije. Sudjelovao je kao predavač na više tribina koje je Waldorfsko društvo organiziralo u Zagrebu radi animiranja potencijalnih roditelja za upis djece u waldorfsku školu. Sudjelovao je nekoliko dana na radnim akcijama pripreme prostorija u zgradi koju je Grad dodijelio osnivaču škole (bojenje zidova, popravljanje brava i sl.). Više učiteljica koje su se zapošljavale u waldorfskoj školi tijekom studija upoznalo je osnove waldorfske pedagogije na izbornom kolegiju Alternativne škole na učiteljskom studiju. Hospitirao je na nastavi kod učitelja u prvoj waldorfskoj školi iz glavne nastave (nastava po epohama), ručnoga rada, stranoga jezika, euritmije. Sudjelovao je na više projekata “Dani otvorenih vrata Waldorfske škole”. Autor je knjige *Alternativne škole*, koja je doživjela dva izdanja, a u kojoj je jedno od poglavlja “Waldorfska škola”. Na više znanstvenih i stručnih skupova na području Hrvatske govorio je o temama koje su se odnosile na školski i pedagoški pluralizam i waldorfsku pedagogiju, a bile su u funkciji usavršavanja i informiranja učitelja koji su radili u državnim školama. Organizirao je gostovanje stranih waldorfskih učitelja pred studentima i nastavnicima Učiteljske akademije u Zagrebu. Sudjelovao je na sastancima posvećenim problemima rada waldorfske škole. Svake godine od početka djelovanja škole najmanje je jednom dovodio grupe zagrebačkih i splitskih studenata pedagogije ili učiteljskoga studija u studijske posjete radi upoznavanja rada waldorfske škole te individualno posjećivao školu radi sudjelovanja na seminarima koji su organizirani za waldorfske učitelje ili radi razgovora s waldorfskim učiteljima. Na dan proslave 25 godina djelovanja prve waldorfske škole održao je kraći prigodan govor o počecima i značenju njezina djelovanja za zagrebačko i hrvatsko školstvo. Autor je osobno poznao sve učitelje koji su duže radili u školi, a neki su kod njega studirali i polagali ispite tijekom studija (Vidulić Vulelija, 2019, 4 i 5). Napomenimo još kao važno na kraju, da ublažimo moguće prigovore o subjektivnosti, autor ovoga istraživanja nije waldorfski učitelj, nego poznavatelj Steinerove pedagogije toliko koliko bi trebao biti svaki sveučilišni nastavnik didaktike i pedagogije, a ima nekih drugih alternativnih pedagogija iz kojih su neke didaktičke ideje prisutnije u njegovim znanstvenim radovima od Steinerovih ideja.

5. Rezultati

5.1. Stvaranje političkoga ozračja

Prateći početak rada prve waldorfske škole u Zagrebu, uočili smo velike probleme u komunikaciji nositelja inicijative za njezino osnivanje i službenika u Ministarstvu obrazovanja i znanosti te u agencijama nadležnim za stručni rad svih škola. Već na prvi pogled bilo je jasno da su tamo na poslovima važnim za funkcioniranje školskih ustanova bili zaposleni stručnjaci koji nikada nisu vidjeli neku alternativnu ili privatnu školu niti su pročitali propise o njihovom radu u europskim državama koje imaju tradiciju rada takvih škola. Naime, dok je na području Hrvatske i Jugoslavije pedeset godina na sceni bila školska konfekcija, odnosno školsko jednoulmje, u srednjoj i zapadnoj Europi tijekom proteklih sto godina na sceni je školski i pedagoški pluralizam kojem su u funkciju stavljeni svi školski propisi. Dakle, na području srednje i zapadne Europe država je administrativno i financijski podržavala osnivanje i djelovanje takvih škola jer se podrazumijeva da uz politički idu i školski i pedagoški pluralizam te da je to kulturno i političko bogatstvo za državu.

Naši su waldorfski učitelji i drugi stručnjaci koji su pomagali i podržavali osnivanje prve waldorfske škole iscrpljivali snage objašnjavajući neinformiranim državnim stručnjacima koliko je za mladu demokratsku državu važno postojanje i djelovanje alternativnih i privatnih škola te kako su one tretirane administrativno i financijski u državama s dugom tradicijom djelovanja takvih škola. Taj posao trajao je četiri do pet godina. Naime, aktivnosti na stvaranju političkoga ozračja za osnivanje alternativnih škola započele su s pripremama za demokratske promjene u Hrvatskoj. Uključeni su svi javni mediji, organizirane javne tribine, tribine na Sveučilištu, gostovanja stranih stručnjaka, a sve s ciljem stvaranja ozračja za osnivanje i djelovanje alternativnih škola.

Stvaranju povoljnoga političkog ozračja pridonijelo je osnivanje prvoga privatnoga waldorfskog vrtića (Nada i Mladen Maljković – vrtić “Trnoružica”), ponuda fakultativnoga kolegija studentima Filozofskoga fakulteta u Zagrebu pod nazivom Uvod u waldorfsku pedagogiju (profesori Vlatko Previšić i Milan Matijević) i organiziranje grupe zainteresiranih učitelja za doškolovanje za waldorfske učitelje na studiju u Beču. Waldorfsko društvo te Forum za slobodu u odgoju organizirali su više tribina posvećenih građanima i učiteljima s temama o alternativnim školama.

6. Učitelji za waldorfsku školu

Više je pojedinaca iz Hrvatske otišlo u europske waldorfske centre studirati Steinerovu pedagogiju, ali su nakon završetka studija ondje ostajali raditi. Naime, u domovini se nisu imali gdje zaposliti s kompetencijama koje su stjecali na studijima za waldorfske učitelje (npr. Boris Belavić, Hamburg; Ante Kolega, München). Na sreću, krajem protekloga stoljeća neki su završili studij u inozemstvu i vratili se raditi u zagrebačku waldorfsku školu (npr. Vesna Krauth i Vida Talajić /Engleska/; Katica Radonić /Camphill/; Alen Guca, Katica Pavičić, Milivoj Markoč i Renata Harapin /Stuttgart/).

Za osnivanje i početak rada jedne nove alternativne škole u državi poput Republike Hrvatske trebalo je osigurati neke osnovne pretpostavke. Dakle, željelo se osnovati novu ustanovu (školu) nakon pedeset godina nepostojanja alternativnih škola na ovim prostorima. Trebalo je osigurati prostor u kojem se može ostvariti takav projekt, stručnjake (učitelje) koji znaju raditi tu neku novu pedagogiju, koja se bitno razlikuje od one koja se događa u državnim školama, te roditelje koji to razumiju i žele svoju djecu upisati u takvu školu, bitno različitu od svih drugih koje pohađa većina ostale djece, te koji znaju što će njihova djeca dobiti u takvoj školi i što takva škola očekuje od njih kao roditelja. Waldorfska škola je zajednica učenika, učitelja i roditelja koju obilježavaju sloboda i samoupravnost u svim vidovima zajedničkoga života i pedagoških aktivnosti.

Pripreme za početak rada prve waldorfske škole u Zagrebu počele su nekoliko godina prije jeseni 1993., kada je 12. rujna Waldorfska škola počela s radom (Bubanko, 1994; Vidulić Vulelija, 2019). Osim informiranja roditelja o osnovama waldorfske pedagogije, informiranja učitelja koji bi se mogli odlučiti za doškolovanje za waldorfskoga učitelja i stvaranja pozitivnoga političkog ozračja za osnivanje jedne alternativne škole koja se bitno razlikuje u odnosu na državne osnovne škole, do upisa prvih učenika trebalo je informirati službenike u državnim prosvjetnim ustanovama o pedagoškom pluralizmu i osobitostima waldorfske škole. Sve to trajalo je desetak godina. Bračni par Nada i Mladen Maljković osnovao je mali waldorfski vrtić “Trnoružica”, u kojem su od sredine 80-ih godina 20. stoljeća odgajali svoju i djecu prijatelja te omogućavali zainteresiranim građanima da upoznaju osnovna obilježja waldorfske pedagogije. Godine 1987. Matijević (1987a i 1987b) objavio je dva teksta o waldorfskim školama. Ti su tekstovi izazvali pozornost učitelja u školama i nastavnika na nastavničkim fakultetima. Bilo je i sumnjičavih upozorenja autoru da se druži s čudnim ljudima i bavi nekom čudnom pedagogijom!

Posebno važan dio u pripremi za osnivanje prve waldorfske škole u Hrvatskoj odradilo je Waldorfsko društvo organiziranjem seminara za waldorfske učitelje, uz suradnju slovenskoga društva za waldorfsku pedagogiju. Taj oblik osposobljavanja budućih učitelja nazvan je “Seminar za waldorfske učitelje Beč – Ljubljana – Zagreb” pod vodstvom docenta Tobiasa Richtera iz Beča i Christofa Wiecherta iz Den Haaga, koji su poslije postali mentori škola u Zagrebu i Ljubljani. Predavanja za buduće učitelje waldorfskih škola, s međunarodnim kolegijem predavača, organizirana su u Beču, Zagrebu i Ljubljani, a praktične vježbe u školi u Beču (Die Rudolf Steiner-Schule in Wien-Mauer).

Nakon desetak početnih godina djelovanja Waldorfska škola imenovana je vježbionicom Učiteljskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu za potrebe kolegija Alternativne škole. Procjenjujemo da je tijekom 25 godina Waldorfsku školu u Zagrebu posjetilo oko 500 studenata učiteljskoga studija iz Zagreba te vjerojatno toliko studenata Filozofskoga fakulteta u Zagrebu i velik broj studenata nastavničkih fakulteta iz Splita i Osijeka. To je velik dobitak u pripremanju budućih nastavnika za rad u državnim školama jer su brojni mladi nastavnici imali priliku vidjeti na djelu pedagogiju koja se bitno razlikuje od onoga što su učili na svojem nastavničkom studiju. Treba spomenuti da je najveći broj učitelja Waldorfske škole u Zagrebu prije osposobljavanja za waldorfskoga učitelja studirao neki od studija na Sveučilištu u Zagrebu.

7. Mentori

Budući da su svi učitelji prve waldorfske škole u Zagrebu bili početnici u tom složenom poslu, predstavnici Europskoga waldorfskog udruženja preporučili su da se iz škola koje imaju dugu tradiciju imenuju mentori za čitavu školu koji će pratiti rad svih učitelja i cijele škole te pomagati u rješavanju krucijalnih pitanja zapošljavanja i rada novih učitelja. Od prvih priprema za osnivanje škole (1992. – 2004.) s učiteljima je stalno u kontaktu bio i radio prof. Tobias Richter, waldorfski pedagog i docent u Centru za kulturu i pedagogiju u Beču (Dunavsko sveučilište Krems). On je bio suorganizator obrazovanja prvih waldorfskih učitelja od 1993. do 2004. i mentor, službeno više od prvih deset godina rada škole, ali je dolazio i pomagao tijekom 25 godina njezina rada. Neposredno prije početka rada škole danima je fizički pomagao u uređivanju učionica za nastavu, a navečer organizirao radionice za nove učitelje. Često je dolazio u Zagreb, boravio kod učitelja po tjedan dana, savjetovao pri izradi godišnjih planova rada, pomagao početnicima u stjecanju kompetencija upravljanja razredom i organizacije nastave po epohama.

Roland Steinemann, waldorfski učitelj u Rudolf Steiner Schule Birseck (kraj Goetheanuma, Švicarska), angažiran je kao mentor za zagrebačke waldorfske učitelje i školu (od 2004. do 2009.). Bilo je to doba intenzivnoga traženja i izgradnje identiteta škole, kada je mijenjano i njezino ime, pa se dogodila nešto veća smjena u nastavničkom timu i smanjenje broja učenika. U prevladavanju tih problema iskusen učitelj Steinemann pružio je veliku pomoć.

Zapaženu mentorsku pomoć pružila je waldorfska učiteljica i pedagoginja Claudia Leuze iz Rudolf Steiner Schule u Nürtingenu kao izaslanica njemačkoga saveza waldorfskih škola (od 2008., a pratila je rad škole do 2013.). Organizirala je hospitiranje zagrebačkih učitelja u školi u Nürtingenu. Obično su u posljednjim danima nastave u Nürtingenu, koja je trajala do sredine srpnja, pratili rad njemačkih učitelja te radili s mentoricom Claudijom na pripremi kurikulumuma za iduću školsku godinu u Zagrebu.

Mentori su organizirali kontakte s waldorfskim školama u Europi tako da je nekoliko razreda iz tih škola gostovalo po desetak dana na radnim akcijama koje su bile posvećene izgradnji pomoćnih objekata uz školu te održavanju i uređivanju postojećih prostora.

Osim spomenutih troje waldorfskih eksperata koji su obavljali dužnost mentora za zagrebačke učitelje, u Zagrebu je gostovao veći broj stručnjaka iz Njemačke, Austrije i Nizozemske te su organizirali stručne radionice za zagrebačke waldorfske učitelje.

8. Zgrada za školu i početak rada

I pitanje gdje će se upisati i raditi učenici prve waldorfske škole u Hrvatskoj rješavalo se nekoliko godina. Članovi inicijativnoga odbora više su se godina raspitivali po Zagrebu gdje ima neki gradski prostor koji bi se mogao lako adaptirati za potrebe male škole, koja za početak ne bi trebala imati više od pedesetak učenika u tri do četiri odjeljenja i isto toliko učionica. Najprije su proučavane stare škole koje su djelovale u središtu grada i koje su iz godine u godinu imale sve manje učenika i po jednu ili dvije prazne učionice. Svi pokušaji da se na takav način na području grada nađe škola koja ima dvije ili tri učionice viška nisu urodili plodom jer su se u državnim školama plašili da im se u školu ne usele neki čudni podstanari. Najčešće je razlog bio strah stalno zaposlenih nastavnika u tim školama da će ostati bez svojih radnih mjesta, što se nekima i dogodilo jer starije stanovništvo nije imalo djecu za upis u školu, pa su školske zgrade ostajale prazne (npr. jedna zgrada na Pantovčaku).

Na kraju je izabran objekt u Dugavama, dijelu na istočnoj periferiji grada, u funkciji područne škole Osnovne škole Dugave, kojoj je tada bio višak prostora s četiri učionice i velikim travnatim školskim dvorištem. Prizemnica s jednom učionicom i kuhinjom u suterenu bila je prilično zapuštena – nijedna vrata nisu se mogla pristojno zatvoriti i zaključati, a sve zidove te vrata i prozore trebalo je temeljito očistiti i oličiti. Tu veliku radnu operaciju organizirali su članovi Waldorfskoga društva i roditelji budućih učenika. Dolazili su pomoći waldorfski učitelji i učenici iz nekih škola u Austriji, Njemačkoj i Nizozemskoj. I autor ovoga teksta s ostalim je waldorfskim učiteljima nekoliko dana popravljao pokvarene brave i ličio zidove. Budući mentor škole prof. Richter danju je ličio zidove, a u večernjim satima držao seminare za učitelje.

Prve dvije godine bilo je dovoljno učioničkoga prostora, ali je bio potreban poseban prostor za euritmiju i radionica za ručni rad. Ubrzo je došao i peti razred, pa je i za njih trebalo osigurati novu učionicu. Nastavničko vijeće ishodilo je potrebne papire i odobrenja za dogradnju jedne učionice uz postojeću zgradu škole. Tako je pod krovom škole bilo pet učionica. Godinu dana poslije stigla je od europskih waldorfskih prijatelja donacija u vidu dvije montažne zgrade. U jednoj, koju je osigurao prof. Richter iz Austrije, bilo je mjesta za dvije manje učionice i jednu radionicu za ručni rad u drvetu. Druga, prilično velika montažna drvena zgrada imala je pod krovom veliku dvoranu za euritmiju i gimnastiku te jednu učionicu. Zgrada koju je s austrijskim waldorfskim prijateljima donirao Tobias Richter dobila je popularno ime “Tobiana”, a zgrada koju su donirali prijatelji iz Nizozemske nazvana je “Iona” prema imenu organizacije koja je donirala zgradu s potrebnim pratećim materijalom i opremom. Na djelu je bila velika europska waldorfska solidarnost, iz koje se moglo mnogo naučiti.

Opisani prostori mogli su zadovoljiti potrebe nastave u Waldorfskoj školi tijekom prvih 25 godina djelovanja. Naravno, dosta aktivnosti organizirano je na golemom travnatom dvorištu i u školskom vrtu.

Dan 12. rujna 1993. upisan je kao povijesni datum početka rada prve alternativne škole u Hrvatskoj nakon Drugoga svjetskog rata. Nažalost, te je godine na dijelu teritorija Republike Hrvatske bjesnio Domovinski rat, što je znatno utjecalo na školsko

ozračje novoosnovane alternativne škole. U prvoj školskoj godini u waldorfsku školu sv. Jurja u Zagrebu upisano je 55 učenika (25 u prvi razred te po 15 u drugi i treći razred). Prvi razredni učitelji bili su Vesna Vinković (1. razred), Jasna Butina (2. razred) i Darko Bubanko (3. razred). Nekoliko je završenih waldorfskih učitelja pomagalo rad prvih waldorfskih učenika (npr. Vesna Krauth, Milivoj Markoč, Katica Pavičić, Renata Harapin). Do kraja 2018. osnovnu waldorfsku školu završilo je 150 učenika, koji su nastavili školovanje u različitim srednjim školama u Zagrebu i drugim hrvatskim gradovima.

9. Roditelji i škola

I ovu školu predstavlja zajednica učenika, učitelja i roditelja. To je vidljivo svakodnevno i na svakome mjestu gdje Waldorfska škola organizira neko školsko događanje. Roditelji su u školi ujutro i navečer, često i tijekom vikenda.

Ovo je privatna osnovna škola. To znači da većinu troškova škole snose roditelji plaćanjem školarine. Rudolf Steiner davno je najavio da to treba biti škola za sve, a ne za odabrane. To znači da se u školi uvijek mogu i trebaju naći učenici koji potječu iz različitih socijalnih slojeva. Tako je i u Waldorfskoj školi u Zagrebu. Tu su dakle učenici čiji roditelji nemaju problema s plaćanjem školarine, ali ima i onih koji često zapadaju u dugove i mole upravu škole za odgodu plaćanja školarine.

Tradicija je u europskim waldorfskim školama da svi roditelji pomažu u organizaciji školskoga života vlastitim radom, obavljajući poslove za koje su kompetentni i sposobni. Tako će netko raditi u školskoj knjižnici, netko na ličenju zidova, popravljajući centralnoga grijanja, izradi nekih proizvoda (vez, kukičanje, šivanje, stolarski proizvodi, izrada igrački od drveta, pečenje kolača) koje će darovati za školske sajmove, gdje će ti proizvodi biti prodani, a zarađeni novac uplaćen u školsku blagajnu.

Više smo puta promatrali roditelje, ali i djedove i bake, na radnim akcijama koje su organizirane za uređivanje školskoga dvorišta ili ograde, ili su sudjelovali u aktivnostima vezanim uz organiziranje svetkovina i sajmova, pastirskih igara.

Tijekom više godina razredni učitelj dosta se upozna i prijatelji s učenicima i roditeljima, pa nisu rijetki posjeti učitelja učeničkom domu.

Roditelji Waldorfske škole u Zagrebu organizirani su u Vijeću roditelja (svaki razred po jedan član), u Školskom odboru, u Upravnom odboru waldorfskih učitelja i roditelja te Skupštini Udruge roditelja i učitelja Waldorfske škole u Zagrebu, koja je danas službeno registrirana kao osnivač škole.

10. Antropozofija u kršćanskom okruženju

Za prvu waldorfsku školu osnovanu na području Hrvatske bilo je iznimno važno pitanje odnosa prema društvenoj i političkoj okolini. Na prva predavanja o waldorfskoj pedagogiji koja je organiziralo Waldorfsko društvo na Filozofskom fakultetu ili na javne tribine dolazilo je i dosta predstavnika Katoličke crkve, napose zaređenih studenata. Javnost je željela informacije iz prve ruke, od stručnjaka za waldorfsku pedagogiju. Često postavljano pitanje bilo je: Uče li učenici u waldorfskoj školi antropozofiju? Iznenadili su se odgovoru: Ne, ništa o antropozofiji ni iz antropozofije učenici osnovne škole ne uče. Filozofija odgoja i pedagoška rješenja imaju uporišta u antropozofiji, ali učenici ne moraju učiti ništa o tome. Roditeljima se na brojnim sastancima objašnjava zašto se nešto uči i radi tako kako se u njihovoj školi radi, što se tim metodama želi postići, zašto je važno da se i kod kuće njeguje sličan stil odgoja onome što se događa u školi.

Kada su jednoga njemačkog učitelja upitali: “Što je antropozofija?” on je kratko odgovorio: “Antropozofija je znanost (zapravo ‘duhovna znanost’). To je znanost o tijelu, duši, duhu i svijetu. Ta znanost počinje tamo gdje poznate i priznate egzaktne znanosti prestaju davati objašnjenja, nego jednostavno kažu da za ta pitanja znanost još nema jasne odgovore. Tako je, npr. s pitanjem ‘što se dogodi s čovjekom kada umre’ ili s pitanjem ‘što ima prije rođenja i poslije smrti’? Antropozofija uči da se čovjekovo biće sastoji od četiri dijela: fizičko tijelo, eteričko ili životno tijelo, duševno tijelo i JA” (više u Matijević, 2001, 58).

Važno mjesto u antropozofiji ima i učenje o reinkarnaciji i karmi (reinkarnacija, lat. – ponovno rađanje; karma, sanskr. – učenje da se naš sadašnji život i sudbina osnivaju na djelima što smo ih počinili u nekom svojem prijašnjem životu, odnosno da neki naš budući život ovisi o djelima koja sada činimo) (Matijević, 1994a).

U ovom pitanju razlikuju se kršćansko učenje i antropozofija, pa je bilo dosta prijepornih rasprava u vrijeme kada smo u Hrvatskoj stvarali ozračje za osnivanje prve waldorfske škole. Svi su željeli znati što će to njihova djeca učiti u školi pored kršćanskoga vjeronauka ili učenja o različitim kršćanskim religijama. Budući da su tada neki “intelektualci” upozoravali na veliku opasnost koju za mladu hrvatsku demokraciju predstavlja antropozofsko učenje, brojni interesenti za waldorfsku pedagogiju iz crkvenih krugova počeli su izbjegavati druženje s waldorfskim učiteljima i prijateljima Waldorfske škole. Događalo se to neposredno pred početak rada škole i tijekom prvih nekoliko godina djelovanja.

11. Vjeronauk u Waldorfskoj školi u Zagrebu

Kad je 1919. osnovana prva waldorfska škola, Rudolf Steiner imao je ideju da religijska nastava bude prepuštena predstavnicima crkava, a da se djeci čiji roditelji nisu konfesionalno opredijeljeni ili ne žele takvu nastavu ponudi “slobodna kršćanska religiozna nastava” koju će organizirati razredni učitelji waldorfske škole (Carlgrén, 1991, 102). Tako je željelo i prvo nastavno vijeće Waldorfske škole u Zagrebu.

Tijekom prvih 25 godina djelovanja u Waldorfskoj školi u Zagrebu religijsku kulturu, kao zamjenu za vjeronauk, pored drugih nastavnih obveza poučavali su učitelji Darko Bubanko, Milivoj Markoč, Alen Guca i drugi. Religijsku kulturu na početku djelovanja škole biralo je oko 20 % učenika, a u trećem desetljeću djelovanja Religijsku kulturu slušaju svi učenici. Učenici koji žele proći kompletnu vjeronaučnu obuku obraćaju se za to svojoj crkvi.

12. Školski vrt

Waldorfska škola u Zagrebu ima, kao i sve druge slične škole u svijetu, školski vrt. To je uobičajeno nastavno područje, projekt, tema u zagrebačkoj školi u sklopu koje učenici uče o prirodi i ekološkom uzgoju biljaka kao jedan od oblika iskustvenoga učenja. Škola surađuje sa stručnjacima za prirodni i biodinamički uzgoj biljaka te nastoji učenicima omogućiti stjecanje osnovnih znanja iz biodinamičkoga uzgoja. Školski vrt, kao nastavni projekt i područje, jedan je od važnih oblika i sadržaja rada u waldorfskoj školi, uz koji se uvažava princip učenja rukama i iskustvenoga učenja, što je važno za holističko upoznavanje svijeta koji nas okružuje. Sa zadovoljstvom smo promatrali gradsku djecu kako uživaju saditi i sijati nove biljke te pratiti njihov rast i razvoj (Školski kurikulum 2017./2018.).

13. Epoha građenja

U Waldorfskoj školi u Zagrebu, kao i u većini waldorfskih škola u svijetu, u trećem razredu osnovne škole ostvaruje se projekt građenja nekog primjerenog i uporabnog objekta, obično u prostorima velikoga školskog dvorišta. U didaktičkom smislu, taj se projekt ostvaruje u obliku nastavne epohe – kao nastavno događanje koje traje tri do četiri tjedna, svaki dan po stotinjak minuta ili jedan blok-sat. Obično takav projekt završava subotom, kada se roditelji, učenici i učitelji druže, a radno druženje završava svečanim ručkom u školskoj kuhinji. Zagrebački su učenici tijekom 25 godina planirali i ostvarili isto toliko nastavnih epoha – projekata iza kojih je kao trag ostalo 25 malih, učeničkim i roditeljskim rukama izgrađenih objekata, u koje su ugrađena znanja i kompetencije stečeni u aktivnostima ručnoga rada i matematike. Danas, nakon 25 godina, u velikom dvorištu Waldorfske škole u Zagrebu uočavaju se sljedeći objekti: zidana ostava za kante za odlaganje smeća (naravno s krovom), zidana peć za pečenje kruha i pizze, zidana fontana u obliku kruga s vodoskokom, pet projekata posvećeno je izgradnji “učionica” na otvorenom za pet grupa po 16 do 20 učenika koji mogu sjediti i razgovarati u krugu, dvojna drvena vrata s ozidanim stupovima za ulaz i izlaz iz školskoga dvorišta, jedna velika montažna kuća uz visoko drvo za igranje djece, jedna kućica s krovom na drvetu za igranje, jedno veliko jezero (barska biocenoza), veliki zid za sjedenje oko jezera, tri ozidana kruga (promjera oko 1,5 m) u kojima je zemlja za sadnju cvijeća, zidana ograda za izradu komposta. Neki su građevinski projekti nakon desetak ili dvadeset godina zahtijevali temeljitu rekonstrukciju. Školski kurikulum svih

waldorfskih škola planira svake godine jedan građevinski projekt u kojem su glavni subjekti učenici, roditelji i učitelji trećega razreda osnovne škole. Zanimljivo je pratiti to građevinsko događanje, od izrade plana, nacрта, donošenja materijala do realizacije svih zadataka. Djevojčice i dječaci obavljaju sve poslove primjerene njihovim

fizičkim i psihičkim snagama, a malo teže poslove, obično subotom, obave roditelji i učitelj. Teško je procijeniti koliku pedagošku i životnu vrijednost ima takav projekt za svakoga učenika.

14. Preregistracija i promjena imena Waldorfske škole 2004. godine

Kad se negdje prvi put osniva waldorfska škola, prva alternativna škola u jednoj državi, događaju se određene nespretnosti i greške. Tako je i u radu Osnovne waldorfske škole sv. Jurja 2004., deset godina nakon osnivanja, došlo do određenih problema u financiranju i organizaciji rada. Pravni stručnjaci preporučili su kao najjednostavnije rješenje za probleme u radu škole preregistraciju i promjenu imena. Školski odbor odlučio je da se obave sve potrebne radnje za preregistraciju te promijeni ime škole. Odlučeno je da novo ime bude *Waldorfska škola u Zagrebu*. Dakle, od 2004. škola djeluje pod novim imenom. Ne radi se o osnivanju nove škole jer su isti učitelji i isti učenici nastavili raditi u istim prostorima prema istom godišnjem planu i kurikulumu. Zato se u povijesti zagrebačkoga i hrvatskoga školstva djelovanje Waldorfske škole u Zagrebu može smatrati djelovanjem ustanove koja je sljednica prije osnovane škole imena Osnovna waldorfska škola sv. Jurja u Zagrebu.

15. Sjećanja bivših učenika i učitelja Waldorfske škole u Zagrebu

Tijekom prvih četvrt stoljeća djelovanja kroz prvu waldorfsku školu prošlo je više od tristo učenika. Neki su u školi proveli dvije ili tri školske godine, a neki svih osam razreda osnovne škole. Slično je i s učiteljima: neki su u školi radili nekoliko mjeseci ili jednu školsku godinu, a neki svih 25 početnih godina djelovanja škole (učiteljica Vesna Vinković i učitelj Darko Bubanko).

“Upisala sam Waldorfsku školu u Zagrebu 2011. godine s navršenih sedam godina. Kada se iz današnje perspektive, kao učenica prvog razreda Gimnazije Sesvete, osvrćem na svoje osnovnoškolsko iskustvo sa sigurnošću mogu reći da je Waldorfska škola bila najbolji izbor za mene. Provela sam osam godina u školi koja mi nije predstavljala teret, već nekakav oblik obaveze u kojoj sam uživala.

U školi sam naučila mnogo više od samog činjeničnog znanja. Naučila da ono što učimo to i živimo, odnosno sve što učimo ima poveznicu sa svijetom oko nas. Obožavala sam predmete poput ručnog rada, euritmije, obrta i vrtlarstva jer su to predmeti koji nisu tipični za druge škole, ali su izrazito korisni te zabavni. Učitelji su bili izvrsni te nas nikad nije bilo strah pitati što ne znamo ili reći što mislimo. Tijekom ovih predivnih osam godina stekla sam iskustva koja će me pratiti kroz život i koja nikad neću zaboraviti” (**Viktorija Acman**, 2019. učenica prvoga razreda Gimnazije u Sesvetama).

“*Škola iz snova. Zašto je Waldorfska škola, škola iz snova? Zato što ne oduzima djetinjstvo već ga pruža i potiče dijete da postepeno i kvalitetno odrasta. Da igranjem, pjevanjem, pričanjem priča, pruži djetetu odgoj primjeren za njegovu dob i uči ga životnim vrijednostima.*

Moj razred je bio malen, ali smo zato bili svi kao jedan, a najbitnije je da nije bilo diskriminacija, vrijeđanja niti nasilja. Naučili su nas da prihvaćamo druge, da imamo razumijevanja, cijenimo, poštujemo, opraštamo i pomažemo drugima. Svi učitelji u školi uvijek su bili uz nas kada bi trebali pomoć, savjet ili pitanje, znali smo da na njih uvijek možemo računati. Na nastavi bi svi marljivo radili uz puno mašte i kreativnosti kroz učenje, a pred kraj sata kada bi sve napravili što smo trebali svi zajedno bi se igrali. Učitelji su iz nas izvlačili sav naš potencijal, tražili su od nas naša mišljenja, ideje, da na kreativan način dođemo do rješenja, učili nas raznim zanatima. Pružali su nam puno više od samog učenja, dali su nam životno iskustvo. Naučili smo raditi s drvetom, saditi, okopavati, brinuti o vrtu, šivati, štrikati, svirati flautu, sagradili smo i malu sjenicu u dvorištu škole i još mnogo toga što ostaje u predivnom sjećanju. Mislim da se nitko osim waldorfske djece ne prisjeća škole s osmjehom na licu, a sigurna sam da nitko ne dolazi vidjeti svoju školu i učitelje nakon nekog vremena kao što to mi radimo. To je ta neka povezanost koja se stvori i nikada ne nestane.

Dragi roditelji budite otvorenog uma, probudite svoju svjesnost i pružite sebi, djetetu i školi priliku da vam pokaže da ćete dijete dati u dobre ruke, da nećete nikada požaliti i da će vam škola prirasti srcu. Ovim putem se zahvaljujem svim svojim učiteljima koji su me poučavali, na predivnih 8 godina moga školovanja” (Valentina Plejić, nekadašnja učenica Waldorfske škole, 2017. studentica na Kineziološkom fakultetu, veslačica, najbolji rezultat: 2015. šesta na svijetu).

“*Pismo o najdražoj školi. Želio bi se od srca zahvaliti učiteljima i ljudima koji su radili u školi na prekrasnim trenucima koje su mi omogućili kroz osnovnoškolsko obrazovanje. Taj period mog života pamtim kao uistinu poseban i neizbrisiv.*

Mnoge uspomene koje su ostale negdje u ladicama moje memorije često naviru i prisjećam se toga doba punog sreće, igara i uzajamne ljubavi između djece i učitelja.

Ova škola diše jednim drugim, zdravim plućima, te bi mogla i trebala biti primjer ostalim obrazovanjima, jer ljubav koja se pruža kroz edukaciju je u tim najranjivijim godinama naših života od neopisive važnosti. Smatram da naša Waldorfska

škola ima svijetlu budućnost i ogroman potencijal koji će se s vremenom početi ostvarivati. Ljudi se postepeno bude, nivo svijesti raste, a uvjet da ova škola bude priznata na način koji zaslužuje je upravo ovisan o samom buđenju svijesti. Pogled na budućnost mi pruža osjećaj sreće, zadovoljstva i mira jer imam neki neobjašnjiv osjećaj da ćemo u ne tako dalekoj budućnosti doći na jedan potpuno novi, prekrasan i nama prijeko potreban nivo za naš vlastiti ljudski razvoj. Upravo takvom energijom Waldorfska škola diše i puni istom svakoga koji je se dotakne, od najmanjih i najranjivijih do onih koji bi mogli pričati vlastite životne priče danima. Još jednom od srca hvala za sve predivne trenutke koje sam proveo u mojoj najdražoj Waldorfskoj školi!!!” (Dino Mansour, nekadašnji učenik Waldorfske škole /2004./, u međuvremenu magistrirao na Agronomskom fakultetu, nositelj naslova europskoga juniorskoga boksačkog prvaka).

“Prije upisa mojih četvero djece u waldorfsku školu završila sam studij filozofije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Polaskom djece u školu i mi roditelji smo postali učenici. Tako sam se i ja odlučila za studij waldorfske pedagogije u organizaciji naše škole. Studij je trajao tri godine. Kao učitelj glavne nastave poučavala sam i ručni rad.

Za rad u Waldorfskoj školi bila su presudna vlastita djeca, znatiželja i oduševljenje waldorfskom pedagogijom. Ta pedagogija traži od čovjeka prihvaćanje vlastite promjene, rad na sebi i razumijevanje razvoja djeteta. Samo tako možemo djetetu u njegovom odrastanju biti puna podrška u odgoju i učenju.

Iz učiteljskog rada ostale su mi u sjećanju razne nastavne epohe. Evo podsjećanja na neke zanimljive epohe pedagoške sličice iz Waldorfske škole:

U trećem razredu je epoha obrta i zanata, puno praktične nastave te odlazaka na teren u posjete kovaču, krojaču, zidaru, pekaru i dr. Doživljaj vatre i ritma kovanja željeza i mijeha, ostaje zauvijek u sjećanju.

U epohi gradnje nastava se organizira izvan učionice. Gradi se određeni objekt (npr. rasadnik). U ovoj epohi važna je dobra priprema, pomoć roditelja i potpuno osmišljen timski rad na terenu. Učenici razvijaju osjećaj mjere u prostoru, susreću se sa svojim temperamentom. Epoha gradnje donosi puno radosti u djetetov razvoj jer mu predočava vlastite sposobnosti u oblikovanju prirode, razvija samouvjerenost i daje posebnu snagu stvaranja odnosa Ja – Svijet.

U petom razredu u programu je epoha Grčka u kojoj je vrhunac odlazak na ‘olimpijske igre’ petih razreda waldorfskih škola. Mi smo bili u gradiću Schonau kraj Beča. Predstavili smo svoju domovinu, grad iz kojeg dolazimo, pjevali smo, svirali i odlično se zabavljali s ostalim vršnjacima u sportskim aktivnostima. Nije važno pobijediti, nego sudjelovati. Na povratku kući posjetili smo dvorac Schönbrunn, posebni odjel za učenike; oblačili se u povijesnu odjeću, svirali flaute, osjećali se posebno. Posjetili smo i Prater.

Aktivnost ručnog rada u svakom razredu povezana je s razvojem djeteta. Npr. prvi razred ima u planu pletenje debelom vunom očica 20 i izrada patuljka od kvadrata. Brojenje očica povezano je s brojenjem u prvom razredu i povezivanje broja i

sadržaja. Pokazalo se da su neka djeca brojeve poslije deset uspjela savladati pletenjem, brojeći očice i slijedeći njihov niz. Osim što učitelj pomaže u pletenju, djeca se oslanjaju i jedni na druge, jedni drugima pomažu” (**učiteljica Štefana Pađen**, prof. filozofije, waldorfska učiteljica, jedno vrijeme v. d. ravnateljka Waldorfske škole).

Učitelj Alen Guca završio je studij na Pravnom fakultetu u Zagrebu, ali ubrzo potom odlučio se za izobrazbu za waldorfskoga učitelja koja je organizirana u Goetheanistische Studienstätte u Beču. Nakon toga nastavio je studij euritmije u Stuttgartu. Bio je od početka povezan s novoosnovanom waldorfskom školom u Zagrebu. Po završetku studija u Stuttgartu vraća se u Zagreb i pridružuje radu Waldorfske škole.

U Waldorfskoj školi poučavao je glavnu nastavu te bio razrednik jednom razredu, a poučavao je i druge predmete kao što su euritmija, njemački jezik, vrtlarstvo, povijest, religijska kultura, geografija, biologija, fizika, kemija...

Iz školskih sjećanja učitelju Alenu ostalo je mnogo zanimljivosti, a on za ovu prigodu izdvaja jedan projekt terenske nastave iz prvih godina svoje nastavne prakse. Alen je bio razrednik 8. razreda i doživljavao ih je kao “renesansni” razred. U učionici je postavio dvije Rafaelove slike (*Disputa* i *Atenska škola*) velikoga formata, a učenicima pripremio tekstne izreke koje su imale veze s likovima na platnu. Javila mu se želja otići u Firencu s učenicima svojega razreda. Mnogi roditelji nisu imali novca za takav projekt, pa je trebalo zaraditi za putovanje. Bila je to izvrsna prilika za poticanje poduzetničkoga duha i stvaralačkih ideja kod učenika.

Za fašnik su učenici uz pomoć roditelja napravili mnoge slastice koje su uspješno prodavali na školskom sajmu. Učenici su osmislili program, izradili vilinsku kuću, kuću za nadvladavanje straha, organizirali ples pod maskama itd. Kompetencije za građenje i organizaciju stekli su na praktičnoj nastavi te u svim ostalim aktivnostima i životu škole. Uspjeli su zaraditi za putovanje, a za boravak u Italiji snalazili su se na razne učeničke načine. U samoj Firenci prakticirali su strane jezike predstavljajući se kao Englezi ili Nijemci, a to je trebalo biti uvjerljivo jer inače ne bi dobili popust koji su Talijani za ulazak u galerije i muzeje davali samo građanima tadašnjih zemalja Europske unije. Obišli su gotovo sve pješke i vidjeli stare amfiteatre, mjesta gdje su boravili Michelangelo, Rafael i Leonardo. Na terenu su proučili geometriju Brunelleschija i arhitekturu kao i Donatellovo stvaralaštvo. Obišli su i Danteovu kuću i raspravljali o književnosti toga doba, i to navečer u obližnjoj crkvi, gdje su i spavali na strunjačama. U večernjim satima neke su učenice našim gostoprimcima prezentirale koncert. Održan je i recital uz vatru. Najzanimljivije je bilo dnevno kuhanje, koje su djeca sama morala obaviti, a navečer gledanje zvijezda i orijentiranje po zvijezdima. Neposredno su primijenili i osnažili sve epohe koje su odradili tijekom godine na praktičan i životan način.

Učiteljica Jelena Acman završila je na Učiteljskom fakultetu u Zagrebu diplomski studij za učiteljicu primarnoga obrazovanja te poslijediplomski stručni studij Suvremena osnovna škola. Kompetencije za rad u Waldorfskoj školi u Zagrebu stjecala na trogodišnjem studiju Instituta za waldorfsku pedagogiju u Zagrebu. U Waldorfskoj

školi bila je zaposlena kao razredni učitelj te učitelj prirode i biologije. Waldorfska škola u Zagrebu bila joj je prvo radno mjesto i kao takva ostavila je na nju velik utjecaj. “Tijekom studija prof. Matijević odveo nas je u Harmony Elementary School u Eitorfu u Njemačkoj u kojoj smo mogli vidjeti metode raznih iskustvenih pedagogija među kojima su se isticala waldorfska i Montessori pedagogija. To je ujedno bio impuls za moje daljnje obrazovanje u duhu waldorfske pedagogije. Tijekom rada u Waldorfskoj školi u Zagrebu doživjela sam zajedništvo djece, učitelja i roditelja na sasvim novoj razini. Metode i principi učenja u waldorfskoj pedagogiji zauvijek su promijenili moj sustav pedagoških vrijednosti. Sjećam se svojih prvih radnih dana kada me opčinila slika školskog dvorišta punog djece koja negoduju što su roditelji prerano došli po njih iako se bližio kraj radnog vremena produženog boravka. Ulaskom u školu odmah je bio vidljiv osjećaj zajedništva, živost nastavnog procesa koji se nerijetko zbiva izvan zidova učionica te smijeh i opuštenost učenika i učitelja. Waldorfska škola u Zagrebu jest škola po mjeri djeteta koja pravovremeno uvodi dobro osmišljene aktivnosti koje prate prirodan ritam razvoja djeteta, a glavne su sastavnice waldorfskog plana i programa škole.

Kao roditelji htjeli smo da i naša djeca pohađaju školu u kojoj će se ponajprije osjećati ugodno i u kojoj će se holistički podjednako razvijati na intelektualnoj, emocionalnoj, moralnoj i tjelesnoj razini. Tražili smo školu koja podržava naš osobni sustav vrijednosti i koja će biti produžetak roditeljskog doma. Roditeljska spoznaja da svaki zaposlenik škole poznaje poimence svakog učenika i brine o njemu je neprocjenjiva. Osjećaj sigurnosti i povjerenja te autoritet koje svakodnevno pružaju učitelji Waldorfske škole u Zagrebu osnovni su preduvjeti za cjeloviti rast i razvoj svake mlade osobe. Prelazak naše najstarije kćeri u opću gimnaziju nakon završene Waldorfske škole u Zagrebu bio je blag uz vrlo kratko razdoblje prilagodbe. Ona se ističe svojom otvorenošću za sve nastavne aktivnosti, moralnošću, samopouzdanjem te spremnošću za susretanjem s novonastalim životnim izazovima. Razvoj moralno zrelih, slobodoumnih i odgovornih mladih ljudi koji će samopouzdanost stvarati svoje mjesto u svijetu jedan je od glavnih ciljeva odgoja i obrazovanja waldorfskih škola.”

16. Zaključci

Na kraju proučavanja i iznošenja činjenica o otvaranju i djelovanju prve alternativne škole u Hrvatskoj nakon Drugoga svjetskog rata čini nam se zanimljivim još jednom odgovoriti na neka pitanja i naglasiti neke činjenice: Koje su probleme morali rješavati prvi učitelji prve alternativne škole u Hrvatskoj? Koji su bili glavni problemi u procesu pripreme i otvaranja prve waldorfske škole? Što za hrvatsko školstvo znači postojanje alternativnih škola? Što se može naučiti iz osnivanja i djelovanja Waldorfske škole u Zagrebu?

Nedostatak tolerancije na razlike – ne treba nam ništa drukčije od onoga što nudi država! Oponenti osnivanju alternativnih škola, napose waldorfskih škola, služili su se različitim nečasnim metodama, od optuživanja antropozofa i waldorfskih pedagoga za širenje ideja štetnih za mladu hrvatsku demokraciju i hrvatsko školstvo

do upozoravanja da to nije škola za katoličku djecu. Kritičari waldorfske pedagogije isticali su da je Hrvatska država koju krasi demokracija i tolerancija, ali da takve alternativne škole ipak nisu poželjne i da, uglavnom zbog specifične filozofije odgoja i ideološki filozofskih polazišta, nisu primjerene katoličkom/kršćanskom okruženju. Kritičari su isticali i ovakve teze: to što nudi waldorfska škola suprotno je našoj želji da imamo katoličku osnovnu školu. Ekstremni stavovi bili su: “U jednom pluralističkom društvu legitimno je postojanje i jedne ovakve privatne škole, ali u njoj katolička djeca nemaju što tražiti” (Blažević, 2014). Bez obzira na takve stavove, tijekom proteklih godina Waldorfsku školu u Zagrebu posjećivali su učenici različitih etničkih i vjerskih pripadnosti te rasa, boje kože i podrijetla.

Podsjećamo na pravo roditelja da odaberu način odgajanja i školovanja svoje djece. Država treba omogućiti djelovanje škola u kojima se njeguju različite pedagogije, odnosno različiti načini učenja i odgajanja djece. Posebno je važno da se to omogući u većim urbanim naseljima jer je tamo veći broj onih koji ciljano traže baš određene alternativne pedagogije, prije svega waldorfsku i Montessori, ali i druge afirmirane alternativne pedagogije i modele škola koji omogućuju zadovoljavanje školske obveze od strane roditelja i djece. Bez obzira na to koliko se nekom “velikom” političaru ili intelektualcu sviđa ili ne sviđa neka od tih pedagogija, dužan je kao građanin pomoći svojim sugrađanima te zbog tolerancije i njegovanja bogatstva pedagoške ponude raditi na poticanju i razvoju školskoga pluralizma. Brojni waldorfski učitelji u Zagrebu su četvrt stoljeća svojega života posvetili djelovanju jedne od alternativnih škola i često, za minimalnu mjesečnu plaću, odrađivali mnogo više nastavnih sati od onih koje su odradili učitelji u državnim školama. Ali oni su dali svoj prilog razvoju školskoga i pedagoškoga pluralizma, a mnogi građani, političari i intelektualci hrvatske metropole dobro znaju što znači postojanje alternativnih škola u ovom gradu. Svi stranci koji dolaze u Zagreb, a razumiju se u školski pluralizam, ubrzo će upitati koje alternativne škole postoje i djeluju u hrvatskoj metropoli i bit će ugodno iznenađeni da imamo eto i dvije alternativne i dvije privatne osnovne škole.

Pedagoške vrijednosti postojanja kurikulumata waldorfske škole u hrvatskom školskom sustavu iznimno su važne i vidljive.⁵ Evo samo nekih pedagoških i didaktičkih obilježja te pedagogije: školski vrt, učenje bez velikoga broja udžbenika kakve imaju u državnim školama, učenje glavom, srcem i rukama, učenje bez straha. Glede učenja rukama posebno treba istaknuti učenje starih zanata, obrtničkih vještina, zatim pletenje, kukičanje, vezenje, rad u vrtu, obavljanje različitih građevinskih zadataka u epohi građenja (3. razred). Veliko značenje za cjeloviti odgoj waldorfskih učenika imaju razni oblici umjetničkoga odgoja, npr. euritmija, scensko izražavanje, sviranje i pjevanje, crtanje formi, slikanje (napose akvarel).

U hrvatskim državnim školama učenici tijekom primarnoga obrazovanja koriste po razredu deset do dvadeset svezaka različitoga nastavnog materijala (knjige, radne bilježnice, zbirke zadataka). U waldorfskim školama koriste obično po jednu bilježnicu

5 Riječko Društvo prijatelja waldorfske pedagogije osnovalo je 2000. u Rijeci Osnovnu Waldorfsku školu. Početkom 20. stoljeća školu godišnje pohađa između 70 i 100 učenika od prvoga do osmoga razreda. Školske godine 2019./2020. pohađa ju ukupno 90 učenika.

za nastavu po epohama i jednu za crtanje formi. U našim su državnim školama glavno sredstvo za motiviranje učenika na učenje školske ocjene. U waldorfskim školama nema školskih ocjena, nego se za motivaciju na učenje traže razni intrinzični motivi. U državnim školama učenik može biti kažnjen ponavljanjem razreda. U waldorfskim školama nikad nijedan učenik nije ponavljao razred. U državnim se školama već od prvoga razreda učenicima kao važno nastavno sredstvo u ruke daje tablet uređaj. U waldorfskim školama nastoji se odgoditi služenje digitalnim medijima barem do kraja primarnoga obrazovanja. U hrvatskim državnim školama učenici veoma malo uče rukama, a vrijeme posvećeno umjetničkim aktivnostima dosta je skromno, minimalno. U waldorfskim školama vrijeme posvećeno umjetničkim aktivnostima približno je isto vremenu posvećenom STEM području i vremenu za učenje materinjega i stranoga jezika. Naši su školski stručnjaci tijekom proteklih pola stoljeća rado organizirali eksperimentalna istraživanja o obogaćivanju učenja u školi različitim digitalnim medijima propitivanjem različitih načina ocjenjivanja učenika, utjecaju umjetničkih aktivnosti na učenje u STEM području itd. Učenicima su kao eksperimentalni nastavni materijali nuđeni različiti tiskani materijali (nastavni listovi, zbirke zadataka, radne bilježnice, vježbenice itd.). Za sve to danas je dovoljno posjetiti waldorfske škole i pitati kako to oni uspijevaju motivirati učenike na učenje bez ocjena, kako uspijevaju održati radnu motivaciju bez pametnih telefona i tablet uređaja, kako uspijevaju motivirati učenike na učenje bez prijetnji da će im dati negativne ocjene te da će ponavljati razred, kako se to može učiti bez straha od kazni za neuspjeh. Osim toga, postojanje waldorfske škole u nekom gradu omogućuje barem dijelu roditelja koji poznaju osobitosti te pedagogije da za odgoj svoje djece izaberu ono što poznaju i što žele. Sve napisano u prethodnih petnaestak rečenica dovoljno govori o korisnosti postojanja waldorfskih škola u hrvatskom školskom sustavu.

LITERATURA

1. Blažević, Josip. (2014). Katolička djeca nemaju što tražiti u Waldorfskoj školi! *Portal Dnevno.hr*, 8. 1. 2014. Dostupno na: <https://www.dnevno.hr/vjera/vjera-kultura-i-znanost/katolicka-djeca-nemaju-sto-traziti-u-waldorfskoj-skoli-110998/> [14. 2. 2020.].
2. Bubanko, D. (1994). Osnovna waldorfska škola svetog Jurja. U: Matijević, M., Pranjić, M. i Previšić, V., ur. *Pluralizam u odgoju i školstvu*. Zagreb: Katehetski salezijanski centar, str. 106-108.
3. Carlgren, F. (1991). *Odgoj ka slobodi*. Zagreb: Društvo za waldorfsku pedagogiju.
4. Halmi, A. (2005). *Strategije kvalitativnih istraživanja u primijenjenim društvenim znanostima*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
5. Krneta, Lj., red. (1958). *Osnovna škola*. Beograd: Savremena škola.
6. Matijević, M. (1987a). Waldorfske škole: Bez udžbenika, ocjena, ponavljača. *Školske novine* (Zagreb), 37 (29), str. 10.
7. Matijević, M. (1987b). Waldorfske škole: Suradnja roditelja i nastavnika. *Školske novine* (Zagreb), 37 (30), str. 14.
8. Matijević, M. (1994a). *Alternativne škole*. 1. izdanje. Zagreb: Una-MTV; Institut za pedagojska istraživanja.

9. Matijević, M. (1994b). Ponovo na pragu školskog pluralizma. U: Matijević, M., Pranjić, M. i Previšić, V., ur. *Pluralizam u odgoju i školstvu*. Zagreb: Katehetski salezijanski centar, str. 72-77.
10. Matijević, M., ur. (1994c). *Prilozi razvoju pluralizma u odgoju i školstvu*. Zagreb: Institut za pedagoška istraživanja Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
11. Matijević, M. (2001). *Alternativne škole*. 2. dopunjeno izd. Zagreb: Tipex.
12. Matijević, M. (2017). Neke prednosti i epistemološke vrijednosti studija slučaja u pedagoškim istraživanjima. U: Opić, S., Bognar, B. i Ratković, S., ur. *Novi pristupi metodologiji istraživanja odgoja*. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, str. 109-128.
13. Matijević, M., Pranjić, M. i Previšić, V., ur. (1994). *Pluralizam u odgoju i školstvu*. Zagreb: Katehetski salezijanski centar.
14. Opić, S., Bognar, B. i Ratković, S. (2017). *Novi pristupi metodologiji istraživanja odgoja*. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
15. Richter, T. (1994). *Pädagogischer Auftrag, Unterrichtsziele und Lehrinhalte der Waldorfschule*. Stuttgart: Manuskriptdruck der Pädagogischen Forschungsstelle beim Bund der Freien Waldorfschulen.
16. Seitz, M. i Hallwachs, U. (1997). *Montessori ili Waldorf*. Zagreb: Educa.
17. Ševkušić, G. S. (2011). *Kvalitativna istraživanja u pedagogiji : doprinos različitih metodoloških pristupa*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
18. Školski kurikulum Waldorfske škole u Zagrebu za 2017./2018. Dostupno na: http://www.waldorfska-skola.com/uploads/2/8/2/3/28237655/%C5%A0kolski_godi%C5%A1nji_kurikulum_2017-18.pdf [15. 2. 2020.].
19. Vidulić Vulelija, S., ur. (2019). *Godišnjak : 25 godina zagrebačke waldorfske škole*. Zagreb: Waldorfska škola u Zagrebu.
20. Yin, K. R. (2007). *Studija slučaja : dizajn i metode*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.

Milan Matijević, Zagreb

THE FIRST WALDORF PRIMARY SCHOOL IN ZAGREB (1994-2019)

Summary

It has been a hundred years since the first Waldorf school was established in Stuttgart. As it happens, Rudolf Steiner (1861–1925), the founder of the first Waldorf school, was born in Croatia and the first such school was established in Zagreb on 12 September 1993.

At the beginning of this century, two Waldorf schools (Zagreb and Rijeka) and one Montessori school (Zagreb) operated in Croatia. During its first 25 years, 230 students finished the Waldorf primary school in Zagreb. They all continued with their training at Croatian secondary schools (gymnasiums, business schools, medical schools, technical schools, and various trade schools).

The first teachers who worked in Waldorf schools were trained at Waldorf institutions in Austria, however, the recently established Institute for Waldorf Education

in Zagreb now provides ongoing education and training for teachers whose work is based on the educational theory and principles of Rudolf Steiner. Some of the teachers completed their Waldorf education studies in Germany, The Netherlands or England. During the first quarter century of the school's activity, Waldorf teachers established strong cooperation with Waldorf teacher associations in Austria, Germany and The Netherlands. Many teachers and whole classes visited Waldorf schools in these countries as guests.

The Waldorf School in Zagreb is accredited as a private alternative school, funded mostly by parents. The City of Zagreb donated its first building with four classrooms, while foreign donors (Austrian, German and Dutch friends of Waldorf education) helped build four modular wooden classrooms, a handicrafts workshop and a eurhythmy hall. The activities undertaken by the first Waldorf school in Zagreb over the years had a great impact on the development of a setting suitable for starting new alternative schools and introducing educational pluralism in Croatian public schools. What makes this first alternative school particularly important is the fact that future public-school teachers learned about the pedagogy of Rudolf Steiner, which considerably departs from the prevailing pedagogy used in public schools.

Key words: Waldorf school, anthroposophy, Zagreb, 1994–2019